

De Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus* als broedvogel in Nederland en Europa

The Mediterranean Gull *Larus melanocephalus* as a breeding bird in The Netherlands and Europe

PETER L. MEININGER & JOHAN F. BEKHUIS

Voor 1940 was de Zwartkopmeeuw een broedvogel waarvan de verspreiding beperkt was tot het noordelijke Zwarte Zeegebied. De populatiegrootte werd in 1936 geschat op minder dan 40 000 paar (Cramp & Simmons 1983). In de jaren veertig en vijftig van deze eeuw werden de eerste tekenen van een areaaluitbreiding zichtbaar. Op de broedplaatsen begonnen de aantallen toe te nemen en er ontstonden nieuwe kolonies. De oorzaak van deze toename wordt vooral toegeschreven aan een betere bescherming van de broedplaatsen. In Centraal-Europa (Hongarije 1940, Oost-Duitsland 1951), ver verwijderd van het oorspronkelijke verspreidingsgebied, werden broedgevallen vastgesteld (Cramp & Simmons 1983). In Nederland broedden in 1959 voor het eerst twee paren Zwartkopmeeuwen, nadat in de jaren 1933-35 al een gemengd paar van Zwartkopmeeuw en Kokmeeuw *Larus ridibundus* had gebreed.

Gedurende de laatste decennia zijn vooral de aantalsontwikkelingen in de noordwesthoek van de Zwarte Zee spectaculair geweest: 1959 56 000, 1961 93 500, 1980 224 000 en 1985 336 000 paar (Cramp & Simmons 1983, Siokhin *et al.* 1988, Goutner & Isenmann in press.). De c. 336 000 paar in 1985 broedden hier bijeen op enkele eilanden voor de kust (Siokhin *et al.* 1988). Dit is 97% van de huidige wereldpopulatie. De populatie van de soort heeft zich in de afgelopen vijftig jaar dus bijna vertienvoudigd. Het koloniseren van nieuwe broedgebieden heeft eveneens een hoge vlucht genomen. In vrijwel alle Zuid- en Middeneuropese landen behoort de Zwartkopmeeuw inmiddels tot de regelmatige broedvogels. Ook in Nederland is de laatste tijd sprake geweest van een toename van de soort als broedvogel (Jansen & Remeus 1978, Teixeira 1979, SOVON 1987, Groot Koerkamp 1988). In dit artikel wordt geprobeerd het voorkomen als broedvogel in ons land tot en met 1990 te reconstrueren. Om het Nederlandse beeld meer perspectief te geven, zal ook worden ingegaan op de situatie buiten onze landsgrenzen.

Materiaal en methode

Voor het verzamelen van informatie over broedgevallen van de Zwartkopmeeuw in Nederland zijn landelijke vo-

gelarchieven (SOVON, CDNA), streekavifauna's, waarnemingenrubrieken en relevante artikelen in landelijke en regionale vogeltijdschriften geraadpleegd. Gegevens uit het Deltagebied zijn grotendeels afkomstig uit het archief van Rijkswaterstaat Dienst Getijdewateren, en zijn voor een niet onaanzienlijk deel gebaseerd op veldwerk van de eerste auteur in de jaren 1976-90. Een voorlopig overzicht van de ons bekende gevallen werd vervolgens ter controle en aanvulling voorgelegd aan een groot aantal regionale contactpersonen.

Gevallen waarbij uitsluitend losse waarnemingen in de broedtijd zijn gedaan, zijn niet beschouwd als (waarschijnlijke) broedgevallen. Dit soort gevallen is ook niet opgenomen in tabel 1 en wordt niet steeds besproken in het overzicht in bijlage 1. Als (waarschijnlijke) broedgevallen zijn beschouwd: herhaalde waarnemingen van (alarmerende) paren op potentiële broedplaatsen (meestal kokmeeuwenkolonies), waarnemingen van broedende vogels, en vondsten van nesten met eieren of jongen.

Informatie over de situatie buiten Nederland werd ingewonnen door in de verschillende landen terzake kundige ornithologen aan te schrijven. In het dankwoord zijn de namen van alle informanten te vinden.

Ontwikkeling van de Nederlandse populatie

De historie van de Zwartkopmeeuw als broedvogel in ons land is gedetailleerd gedocumenteerd in bijlage 1 en tabel 1.

Afgezien van een met een Kokmeeuw gepaarde vogel in 1933-35 op Schouwen-Duiveland was pas in 1959 voor het eerst sprake van broedgevallen van zuivere paren (Scheelhoek ZH en Ossendrecht NB). In de jaren zestig bleef het broeden een onregelmatig karakter houden. De weinige broedgevallen in deze tijd waren hoofdzakelijk geconcentreerd in het Deltagebied. Van jaarlijks broeden was eigenlijk pas sprake vanaf 1970. Aanvankelijk ging het om slechts één of enkele paren per jaar. Halverwege de jaren zeventig begon zich een lichte toename af te tekenen. Saeftinge (Zld) en Schoorl (NH) waren aanvankelijk de belangrijkste gebieden. Tegen het eind van de jaren zeventig voegden zich daar enkele Noordbrabantse terreinen bij (o.a. Moerdijk en Budel). Zeer langzaam heeft deze toename tot het begin van de jaren tachtig doorgezet, waarna zich in 1982 en 1983 een kleine opleving voordeed. Vooral in het Deltagebied, maar ook in andere delen van Nederland, werden in deze jaren

Tabel 1. Aantal broedende Zwartkopmeeuwen per jaar per gebied in Nederland en België sinds 1970. *Number of breeding pairs of Mediterranean Gull per year and per area in The Netherlands and Belgium since 1970.*

NEDERLAND:	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Houtribsluizen (Fl)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0-1	—	—	—	—	1-2	1-2	2
Oostvaardersplassen (Fl, Columbus)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	0-1	1	1	2	—	—	—
Oostvaardersplassen (Fl, aalscholverkolonie)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—
Lepelaarplassen e.o. (Fl)	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	(1)	—	—	—	—
Huizerhoef, Gooimeer (Fl)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Engbertsdijksvenen (Ov)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	0-1	—	—	—
Ooijpolder (Gld)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0-1	2-3
De Bollekamer, Texel (NH)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—
De Muy, Texel (NH)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1
Zwanenwater (NH)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	0-2	1	0-1	—	0-1
Schoorl, duingebied (NH)	—	—	—	1	2	3	1-2	2-3	3	4	3	1	3	5	2-3	2	2	2	2	2	0-1
Amsterdamse waterleidingduinen (NH)	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kennemerduinen (NH)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Wormer- en Jisperveld (NH)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Westelijk Havengebied Amsterdam (NH)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—
Maasvlakte (ZH)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0-1	1-2	1	0-1	—	—	—	—
Slijkplaat (ZH)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Hompelvoet/Markenje (ZH)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0-1	1	—	0-1	1	1-2	1-2	1-2	1-2	1
Slikken van de Heen W (Zld)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3-4	12	30
Soelekerkeplaat, Veerse Meer (Zld)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	1	1	2
Middelplaten, Veerse meer (Zld)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	0-1	—	2-3	2-3	—	—
Zuidgors (Zld)	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	0-1	—	—	—	—	—	—
Eilandje Zoommeer, Tholen (Zld)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1-2
Kreekraksluizen (Zld)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
Saeftinge (Zld)	2	1	1	1	1-3	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	1	1	—	1	1	1
Paulinaschor/Nieuw Neuzenpolder (Zld)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	3	1
Zwin (Zld)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	1	—	1-2	2-3	1-2	2-3	3	3

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Hellegatsplein/platen (NB)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	2	7	3
Groote en Kleine Meer, Zwaluwoer (NB)	1	—	—	—	—	—	1	2	—	—	0-1	1	2-3	4-5	6	1	1	1	0-1	0-1	—
Moerdijk (NB)	—	—	—	—	—	—	—	2	1	1	2	0-1	2	1-2	1-2	1	0-1	3	1	14	20
De Maatjes, Zundert (NB)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0-1	—	—
Budel (NB)	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	3	2-3	3-4	2-3	3-5	3-6	4-7	5-10	3-6	10	4-5
Goor en Flaes, Lage Mierde (NB)	—	—	—	—	1	—	—	—	0-1	0-1	0-1	—	—	3-4	1	0-1	1-2	—	1	—	—
Markiezaat (NB)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1-2	8
Suikerfabriek Dinteloord (NB)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2
Nederweert, De Zoom (L)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0-1	0-1	0-1	2	—
TOTAAL minimum	3	1	1	2	4	4	3	7	6	7	8	6	16	24	15	13	17	21	24	62	89
maximum					6		4	8	7	8	10	9	18	30	23	19	29	32	37	66	94

BELGIE:	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Zwin (Belgische deel, WVI)	1	—	—	—	2	1	—	1	—	3	1	3	6	1-2	6	15	10	8	13	8	5
Zeebrugge (WVI)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2-3
Doel, Liefkenshoek (OVI)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Kallo-Doel (OVI)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Moerbeke-Waas (OVI)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—
Sint-Kruis-Winkel (OVI)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Kalmthout/Stappersven (A)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—
Lichtaert (A)	2	1	—	—	1-2	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lillo (A)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
Oorderen (A)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
Zandvliet (A)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
TOTAAL minimum	3	1	—	—	2	3	1	1	—	3	1	3	6	1	6	18	10	11	13	12	18
maximum					3									2							19

nieuwe terreinen gekoloniseerd. Vervolgens is de stand gedurende enkele jaren naar een iets lager niveau gezakt. Verschillende van de nieuw bezette gebieden werden – soms tijdelijk – verlaten. Halverwege de jaren tachtig begon de populatie een hernieuwde groei te vertonen. Vooral het Deltagebied begon zich in deze periode tot een waar bolwerk te ontwikkelen. De recente ontwikkelingen hebben geleid tot een voorlopig hoogtepunt van 62-66 paar in 1989 en 89-94 paar in 1990 (figuur 1 en 2).

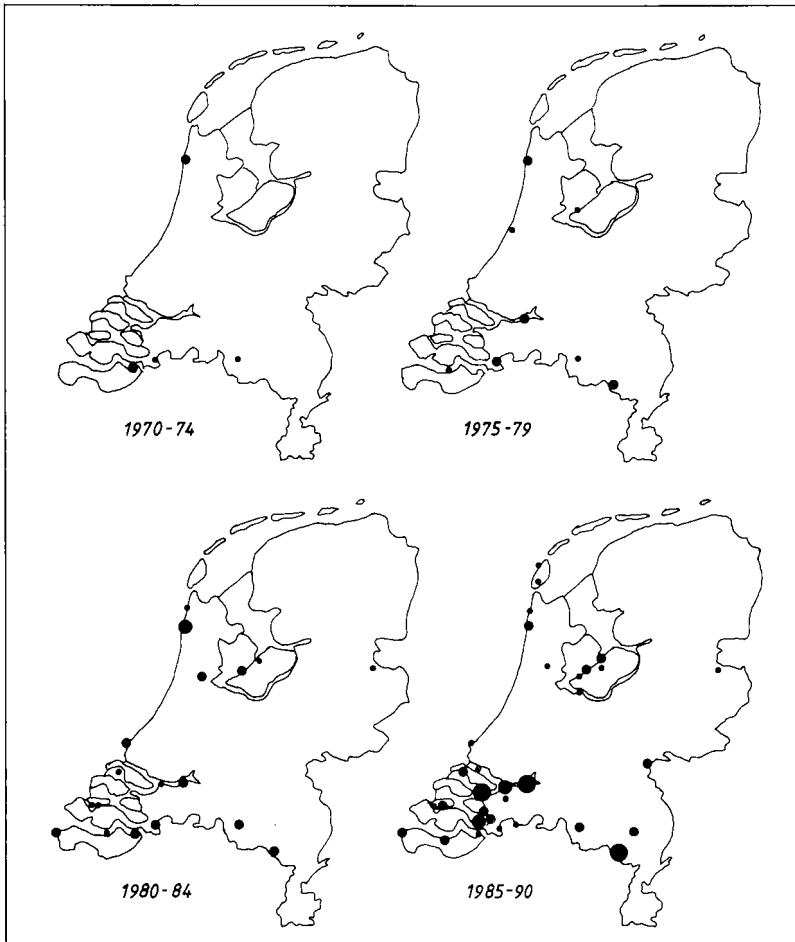
Broedvoorkomen in overig Europa

Een overzicht per land is opgenomen in bijlage 2. Speciale aandacht lijkt op zijn plaats voor de Belgische situatie in relatie met het voorkomen in Nederland. De beschikbare gegevens tonen aan dat in het Deltagebied in feite van een grensoverschrijdende deelpopulatie sprake is. Het aantalsverloop in het Belgische deel van het Zwin kan niet los worden gezien van dat in het Nederlandse Deltagebied. De terugval in het Zwin van 6 paar in 1982

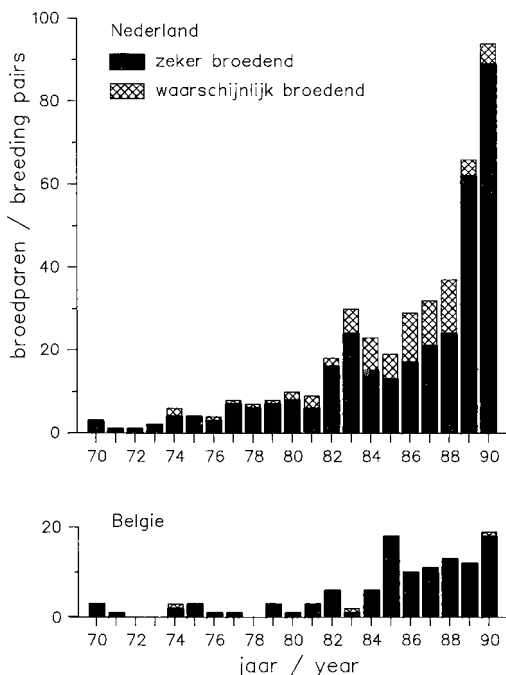
tot 1-2 paar in 1983 kan bijvoorbeeld de toename aan Nederlandse zijde deels verklaren, terwijl in 1985 het Zwin juist een deel van de Nederlandse vogels naar zich toe zal hebben getrokken (figuur 2, tabel 1).

In chronologische volgorde zijn drie hoofdlijnen te herkennen in de ontwikkeling van de Europese broedpopulatie Zwartkopmeeuwen buiten de USSR, Roemenië (vorige eeuw) en Griekenland (vanaf begin deze eeuw) kennen de oudste broedhistorie. Maar in Roemenië schijnt de soort al sinds mensenheugenis niet meer te broeden en in Griekenland heeft de populatie voortdurend zwaar te lijden gehad van biotoopverlies (ontginning rivierdelta's). Tot het eind van de jaren zeventig fluctuerden de aantallen hier sterk.

Vanaf het begin van de jaren vijftig zocht de Zwartkopmeeuw uitbreiding in Centraal-Europa. In Hongarije werd al in 1940 een broedgeval vastgesteld, terwijl de soort er vanaf 1953 jaarlijks broedt. In Oost-Duitsland werd langs de Oostzeekust in 1951 het eerste broedgeval geconstateerd en vanaf 1963 wordt hier jaarlijks gebroed. Omstreeks

Figuur 1. Broedverspreiding van de Zwartkopmeeuw in Nederland vanaf 1970 per 5-jaar periode in 5x5 km atlasblokken. De stipdiktes zijn een maat voor het maximum aantal broedparen; · : 1, • : 2-4, ● : 5-9, ● : ≥ 10. *Breeding distribution of the Mediterranean Gull in The Netherlands since 1970 by 5-year period in 5x5 km atlas squares. Dot sizes indicate the maximum number of breeding pairs.*

Figuur 2. Aantalsverloop van de Zwartkopmeeuw als broedvogel in Nederland en België vanaf 1970. *Number of breeding pairs of Mediterranean Gull in The Netherlands and Belgium since 1970* (confirmed breeding: zeker broedend; probable breeding: waarschijnlijk broedend).

1970 werd de Noordzeekust van Nederland en België als broedgebied bij het areaal ingelijfd, enkele jaren later gevolgd door de Engelse zuid- en zuidoostkust. Kenmerkend voor deze areaaluitbreiding is geweest dat de definitieve annexatie steeds één à twee decennia lang vooraf werd gegaan door een toenemend aantal waarnemingen en door onregelmatige broedgevallen.

De populatie van Centraal-Europa, waar in dit verband ook de Oostzee- en Noordzeepopulatie toe worden gerekend, heeft tot op heden een uiterst trage groei doorgemaakt. Wel werden vooral in de jaren zeventig en tachtig steeds meer Middeneuropese landen gekoloniseerd, maar gelet op de totale populatiegrootte van de soort, is de Centraaleuropese tak (schatting voor 1988-90: 175 paren) zijn marginaal karakter nog niet ontgroeid.

Tegen het eind van de jaren zeventig begon zich in het Middellandse Zeebekken een nieuwe ontwikkeling af te tekenen. In de Alyki Lagune (Griekenland) en in de Valli di Comacchio en de Valle Bertuzzi (Italië) werd een stormachtige aantals-toename geconstateerd. Momenteel lijkt de Camargue (Frankrijk) zich daarbij aan te sluiten. In 1988 telde de Middellandse Zeepopulatie al ruim 8600 broedparen (Goutner & Isenmann in press).

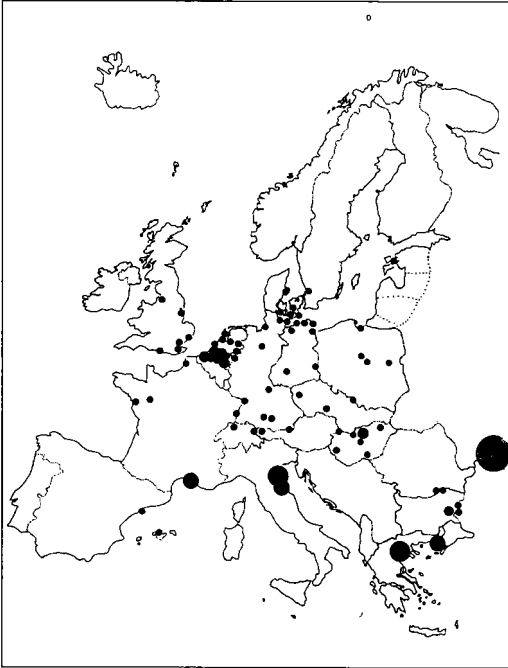
In Centraal Europa was tot nog toe steeds geconstateerd dat Zwartkopmeeuwen solitair of met en-

kele paren bijeen het gezelschap zochten van andere meeuwesoorten. Kenmerkend was het geringe aantal broedparen verdeeld over een groot aantal locaties. In het Middellandse Zeegebied sluiten de recente ontwikkelingen beter aan bij wat bekend is van de broedgebieden in het Zwarte Zeegebied: relatief grote aantallen verspreid over een gering aantal kolonies langs de kust (figuur 3).

Discussie

Ontwikkelingen in Europa Bij de uitbreiding die de Zwartkopmeeuw tot nu toe in Europa heeft laten zien, lijken als het ware twee draaiboeken te worden gevolgd. Vanaf de jaren vijftig heeft zich een Centraaleuropese tak ontwikkeld, waarbij de betrokken paren vooral solitair nieuwe mogelijkheden zijn gaan verkennen, zich aansluitend bij kolonies van andere meeuwesoorten. De Nederlands-Belgische populatie lijkt gelieerd te zijn aan deze tak. De zeer trage groei doet vermoeden dat in deze tak de aanwas hoofdzakelijk op eigen productie berust, hoewel verplaatsingen over vele honderden kilometers vermoedelijk geen uitzondering zijn. In Oost-Duitsland als nestjong geringde Zwartkopmeeuwen werden bijvoorbeeld broedend aangetroffen in Engeland (Taverner 1970) en in Sleeswijk-Holstein (West-Duitsland) (Prüter & Vauk 1984). De vondst van een (gepaarde, doodgereden) in Italië geringde vogel op 22 april 1990 op de stormvloedkering in de Oosterschelde (T.C.J. Sluijter) suggereert dat er ook een verband zou kunnen bestaan tussen de recente toename in het Middellandse Zeegebied en die in West-Europa. Diverse ringvondsten tonen aan dat ook vogels uit het Zwarte Zeegebied West-Europa kunnen bereiken (o.a. Tekke 1976). Of deze hier ook tot broeden komen, is niet bekend.

Vanaf het eind van de jaren zeventig lijkt in het Middellandse Zeegebied een nieuwe strategie gevolgd te worden. Van oost naar west spoelt als het ware een kolonisatiegolf over dit deel van Europa. Weliswaar gaat het om een zeer beperkt aantal locaties, maar de betrokken aantallen zijn in vergelijking met de Centraaleuropese situatie wel indrukwekkend. De aantallen zijn van dien aard dat de groei niet alleen gebaseerd kan zijn op het broedsucces van de pionierkolonies. Er zijn ringterugmeldingen bekend die verplaatsingen aantonen tussen Griekenland en Italië, én tussen Italië, Griekenland en Zuid-Frankrijk (J. Walmsley, *Medmaravis News* 7: 2). Het ligt voor de hand te veronderstellen dat ook overloop vanuit de Zwarte Zeepopulatie bij deze plotselinge ontwikkeling een rol speelt. Zoals al eerder opgemerkt vertoonde de Russische populatie in de jaren tachtig een aanzienlijke groei. Vermoedelijk zijn de overeenkomsten in klimatologische en geografische gesteldheid tussen de broedgebieden in het Zwarte Zeegebied

Figuur 3. Broedverspreiding van de Zwartkopmeeuw in Europa vanaf 1960 volgens het 50×50 km UTM-raster. De stipdiktes zijn een maat voor het maximum aantal broedparen; ·: 1-9, •: 10-99, ●: 100-999, ●: 1000-9999, ●: > 10000. Door geheimhouding van enkele locaties en door onnauwkeurige plaatsaanduiding van enkele andere gevallen is de kaart niet geheel volledig. *Breeding distribution of the Mediterranean Gull in Europe since 1960 in 50×50 km UTM grid. Dot sizes indicate the maximum number of breeding pairs. The map is not complete because of a lack of detail in some cases.*

en het Middellandse Zeebekken relatief groot; de omstandigheden op de Centraaleuropese broedplaatsen wijken veel sterker af. De Middeneuropese populatie heeft recentelijk geen noemenswaardige nieuwe impuls ondergaan, tenzij men de ontwikkeling in de Nederlands-Belgische populatie als zodanig zou wil beschouwen. In vrijwel alle andere landen van Midden-Europa is er echter nauwelijks van groei sprake geweest.

De kolonisatiegolf in het Middellandse Zeegebied heeft intussen de Camargue bereikt. Interessant in dit verband is, dat in de Camargue de Centraaleuropese trend de afgelopen jaren plotseling is ingehaald door de Mediterrane trend. De vraag is natuurlijk hoe de ontwikkelingen zich in de komende decennia zullen voortzetten. Vermoedelijk zal als volgende in de rij de Ebrodelta (Spanje) worden geannexeerd. Maar zal de Zwartkopmeeuw ook in staat blijken om in koelere klimaatzones (Atlantische kust, Noordzeekust) een soortgelijke massale kolonisatie te realiseren?

Toename Nederlandse populatie Een vooralsnog onbeantwoorde vraag is, waarom de Nederlandse populatie in de jaren tachtig sneller is gegroeid dan

de populaties van de overige Centraaleuropese landen. Het is mogelijk dat in de Noordwesteuropese deelpopulatie de groei vooral wordt bepaald door eigen produktie en dat pas onlangs de aanwas/sterfte balans naar de goede kant is doorgeslagen. In dit verband valt het volgende op te merken: in 1982-83, 1985 en 1988-90 boekte de Nederlands-Belgische deelpopulatie een spronggewijze vooruitgang. De duur van de intervallen zou erop kunnen wijzen dat elke nieuwe aantalsprong verband houdt met het geslachtsrijp worden van de geproduceerde jongen. Over het broedsucces in ons land is overigens nog weinig bekend. In het Deltagebied vlogen in 1989 en 1990 in ieder geval tientallen jonge Zwartkopmeeuwen uit. De reeds genoemde recente vondst van een uit Italië afkomstige vogel in Zeeland toont aan dat de ontwikkelingen in Nederland mogelijk zelfs niet los staan van die in de Middellandse Zee. Het ringen van Zwartkopmeeuwen en het in 1990 gestarte kleuringsprogramma zullen een bijdrage kunnen leveren aan het oplossen van de vraag naar de herkomst en aanwas van onze populatie.

Volledigheid van het Nederlandse overzicht Ongetwijfeld zijn er in het verleden broedgevallen over het hoofd gezien, omdat enkele Zwartkopmeeuwen in grote kokmeeuwenkolonies nauwelijks opvallen. Vooral vóór en in het begin van de broedtijd laten de Zwartkopmeeuwen regelmatig hun karakteristieke roep horen. Zodra er echter eieren zijn, neemt de roepintensiteit af en vliegen de Zwartkopmeeuwen vaak stil tussen de Kokmeeuwen, waar ze dan alleen met veel geduld visueel opgemerkt kunnen worden. Kort vóór en na het uitkomen van de eieren wordt weer frequenter gealarmeerd.

Omdat de Zwartkopmeeuw als zeldzaam te boek staat, is men snel geneigd bij het vinden van een nest te denken dat dit wel het enige nest van de Zwartkopmeeuw in deze kokmeeuwenkolonie zal zijn. Ervaringen in de Delta en bij Budel in 1989 en 1990 leerden echter anders. In deze gebieden is tot 1989 vrijwel nooit naar nesten gezocht. De opgegeven aantallen berustten op tellingen van aanwezige vogels met broedgedrag.

Tijdens zoekacties in enkele kolonies bleek echter dat bij opeenvolgende bezoeken telkens nesten werden bijgevonden. Hierbij bleek dat de onderlinge nestafstand vaak zeer gering was. De Zwartkopmeeuwen broedden vaak in clusters van 3-10 nesten tussen de Kokmeeuwen. In 1989 werden op de Slikken van de Heen in de meeuwenwolk boven een kolonie van c. 2000 paar Kokmeeuwen, waar uiteindelijk twaalf zwartkopmeewuwnesten werden gevonden, maximaal tien Zwartkopmeeuwen tegelijk waargenomen. In 1990 werden hier zelfs 30 nesten gevonden, maar er werd nimmer een hiermee corresponderend aantal Zwartkopmeeuwen gezien. In 1988 werden in deze kolonie maximaal

zeven Zwartkopmeeuwen gezien, terwijl het aantal broedgevallen werd geschat op 3-4, zonder dat er naar nesten werd gezocht! Dit suggereert een onderschatting van het werkelijke aantal broedgevallen in de voorgaande jaren. Een soortgelijk fenomeen vond plaats nabij Budel, waar de schattingen t/m 1988 plaatsvonden op basis van zichtwaarnemingen van buiten de kolonie. Het gericht zoeken in de kolonie in 1989 leverde echter tien nesten op.

In een kolonie bij Moerdijk werden in 1989 minimaal 14 broedgevallen vastgesteld. Hier bleek dat de grotere jongen van de Zwartkopmeeuw zich concentreerden in crèches, bewaakt door slechts enkele adulte vogels. Ook hier was het maximum aantal waargenomen volwassen vogels slechts een fractie van het werkelijke aantal broedparen.

Deze gegevens tonen aan dat de in tabel 1 vermelde aantallen broedparen in Nederland als absolute minima dienen te worden beschouwd. Het beter letten op de soort in 1989 en 1990 heeft in ieder geval effect gehad op het totaal aantal gevonden paren. De geconstateerde toename aan het eind van de jaren tachtig blijft echter reëel, ook gezien de toename van het aantal waarnemingen van de soort in Nederland (Groot Koerkamp 1988).

Het overgrote deel van de Nederlandse broedgevallen van Zwartkopmeeuwen werd vastgesteld in kolonies van de Kokmeeuw. Slechts op een enkele plaats broedde de soort tussen of nabij Stormmeeuwen *Larus canus* (Texel, Schoorl, Kennemerduinen, Maasvlakte, soms Hompelvoet). Bij broedgevallen nabij Stormmeeuwen ging het meestal om paren die aan de rand van de stormmeeuwenkolonie zaten en weinig succesvol waren. In Schoorl bleken de weinige paren Zwartkopmeeuwen niet bijeen te zitten, maar juist ver uiteen te broeden. De vogels hadden veel last van agressie

van andere meeuwesoorten en waren zeer gevoelig voor verstoring (Woutersen 1990). Ook geïsoleerde paren tussen Kokmeeuwen lijken nogal eens de agressie op te wekken van de laatste soort. In het Deltagebied was hier echter weinig van te merken: de meeste Zwartkopmeeuwen broedden midden in kokmeeuwenkolonies. Kokmeeuwen bleken nauwelijks agressiever tegen Zwartkopmeeuwen dan tegen soortgenoten en de Zwartkopmeeuwen zaten na het opvliegen van de kolonie vaak weer als eerste op hun nest.

Hoewel een aantal gemengde broedgevallen met Kokmeeuwen bekend is (overigens zonder succes), heeft het overgrote deel van de gevallen betrekking op zuivere paren van de Zwartkopmeeuw. Meestal betreft het volwassen vogels, hoewel regelmatig ook 3^e kj (kalenderjaar; 3^e kj = 2^e zomer) vogels tot broeden komen al dan niet gepaard met een >3^e kj vogel (zie ook bijlage 1). In het Deltagebied was in 1990 zelfs ongeveer een derde van de broedvogels in hun 3^e kj (N = 56).

In het buitenland is het broeden in kokmeeuwenkolonies eveneens favoriet, hoewel ook daar regelmatig andere meeuwesoorten worden genoemd (bijlage 2).

Nesten van Zwartkopmeeuwen zijn aan de hand van het nestmateriaal (meestal fijner materiaal dan bij Kokmeeuw) en grootte, kleur en tekening van de eieren meestal goed herkenbaar. Jonge Zwartkopmeeuwen verlaten het nest veel later dan jonge Kokmeeuwen, waardoor dit na verloop van tijd meer het uiterlijk heeft van een bewoonde koeievla dan van een meeuwenest. De nestjongen van Zwartkopmeeuwen (stekelige, grijs-gestreepte "punkjes") wijken sterk af van de donzige pullen van de Kokmeeuw.

Donsjongen van Zwartkopmeeuw (rechts) en Kokmeeuw (links), DOW, Terneuzen, 30 mei 1989 (P. L. Meininger). Downy chicks of Mediterranean Gull *Larus melanocephalus* (right) and Black-headed Gull *Larus ridibundus* (left).

De als vraag geformuleerde titel van het artikel "Naar een definitieve vestiging van de Zwartkopmeeuw in Nederland?" (Jansen & Remeeus 1978) is met dit artikel bevestigend beantwoord. Een verdere toename tot wellicht vele honderden paren moet zeker niet worden uitgesloten. Zonder ons te willen wagen aan speculaties over klimaatsveranderingen, geeft het te denken dat er in 1989 en 1990 in het Deltagebied meer Zwartkopmeeuwen dan Noordse Sterns *Sterna paradisaea* tot broeden kwamen!

Dankwoord De volgende personen, vogelwerkgroepen en instanties stelden hun gegevens over Zwartkopmeeuwen in Nederland ter beschikking voor dit artikel: Wil Beeren, Cor Berrevoets, Ruud van Beusekom, Hidde Bult, Kees Camphuysen, Ruud Costers, Guido Davidse, Wouter Dubbeldam, Lieuwe Dijkse, Mennobart van Eerden, Ton Eggenhuizen, Jan van der Geld, Wim van Gelder, Nico Groen, Roy de Haas, Tom Heijnen, Fred Hustings, Kees Koffijberg, Kees de Kraker, Hans Kruiwagen, Jean Maebe, Paul Maes, Karel Maurer, Eric Martijn, Boena van Noorden, Ad Nuyten, Kees Ooyevaar, Gerard Ouweneel, Frans Parmentier, Maarten Platteeuw, Frans Post, Hans Schekkerman, Henk Sierdema, Ted Sluijter, Rob Strucker, Johan Stuart, Norman van Swelm, Ray Teixeira, H. Voet, Harry van Vugt, J. Walters, Jan van der Winden, Stichting Vogel- en Natuurwacht Zuid-Flevoland, VWG Bergen op Zoom, VWG De Kempen, VWG Zuid-Kennemerland, Westbrabantse VWG, SOVON, Rijkswaterstaat Directie Flevoland.

De volgende personen verschaffen ons informatie over de situatie elders in Europa: België: Guido Burggraeve, Luc Bekaert, George De Putter, Gerald Driessens; Bulgarije: Petre Iankov; Denemarken: Uffe Gjøøl Sørensen; Estland: Olav Renno; Frankrijk: Paul Isenmann, John G. Walmsley, Pierre Yésou; Griekenland: Vassilis Goutner; Groot-Brittannië: Robert Spencer; Hongarije: Ferenc Márkus; Italië: Nicola Baccetti, Pierandrea Bricchetti, Riccardo Santolini; Middellandse Zeegebied: Paul Isenmann; Oost-Duitsland: Gerhard Klafs, Rolf Strache; Oostenrijk: Andreas Ranner; Polen: Tadeusz Stawarczyk; Portugal: Rui Rufino; Roemenië: Dan Munteanu; Spanje: Eduardo de Juana; Tsjechoslowakije: Karel Stastny; West-Duitsland: Goetz Rheinwald, Rolf Berndt, Claus Mayr; Zweden: Sören Svensson; Zwitserland: Luc Schifferli.

Redactionele ondersteuning bij het samenstellen van dit artikel werd verleend door Jelle van Dijk en Fred Hustings. Steven M. Goodman verbeterde de Engelse samenvatting. Cor Berrevoets vervaardigde Figuur 2.

Summary

Between 1959 and 1970 the Mediterranean Gull was an irregular breeding bird in The Netherlands. Since 1970 it has become a regular breeder and numbers are increasing slowly (89-94 pairs in 1990; tab. 1, fig. 1 and 2). A parallel situation has also been found in neighbouring areas of Belgium (18-19 pairs in 1990). This species breeds mainly in Black-headed Gull colonies. The stronghold of the population is situated in the Delta-area in the southwestern part of the country and the Belgian population in the

adjacent area. The Dutch and the Belgian colonies appear to be part of a continuous population and there are movements between them (e.g. increasing numbers in The Netherlands in 1983 and 1986 correspond with decreasing numbers in Belgium). The years 1982-83, 1985 and 1988-90 showed a rather abrupt increase in the Dutch-Belgian population. These three year intervals correspond with the time required for young birds to reach sexual maturity. The abrupt 1989 and 1990 increase in numbers of this species is partly due to a better census technique in some areas; searching for nests gave far better results than just counting the number of adult birds present at any one time; the latter technique always resulted in a considerable underestimation. In 1989 and 1990 three colonies held ten pairs or more. These breeding pairs clustered in between the nests of Black-headed Gulls.

An inquiry made among European ornithologists revealed that the central European population, which was established in the 1950s, showed a slow population growth. A parallel increase in local numbers as found in the Dutch-Belgian population could not be confirmed elsewhere. Almost half of the current western and central European population appears to be now found in the Dutch-Belgian Delta area. North of the Mediterranean region Europe holds approximately 175 breeding pairs (excluding USSR). So far this satellite population is characterized by relatively small numbers, distributed over many localities.

Since the late 1970s an alternative colonization strategy seems to exist in the European Mediterranean. Here areas are quickly colonized by large numbers of birds occupying a few sites. The Greek population increased markedly, and in Italy two large colonies of Mediterranean Gull were established. It seems that this recent wave of colonization has now reached the Camargue (S-France). The numbers involved in the Mediterranean population (1988: 8600 pairs) are much larger than in the central European population, although the number of localities is very restricted (fig. 3).

Literatuur

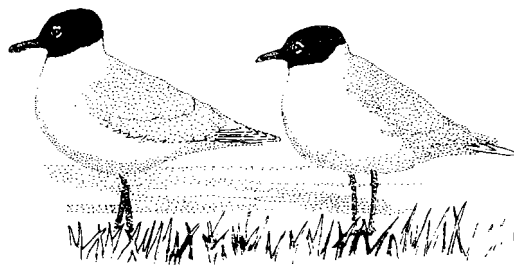
- ALLEIJN W. F., VAN DEN BERGH L. M. J., BRAAKSMA S., TER HAAR T. J. F. A., JONKERS D. A., LEYS H. N. & VAN DER STRAATEN J. 1971. Avifauna van Midden-Nederland. Van Gorcum, Assen.
- ANDRES C. 1987. Nouvelle nidification de la Mouette mélanocéphale (*Larus melanocephalus*) en Alsace. Ciconia 11: 201-206.
- BAUER S. & THIELCKE G. 1982. Gefährdete Brutvogelarten in der Bundesrepublik Deutschland und im Land Berlin: Bestandsentwicklung, Gefährdungsursachen und Schutzmassnahmen. Die Vogelwarte 31: 183-391.
- BEEREN W. & VAN ASSELDONK E. 1990. De Zwartkopmeeuwen van Budel-Dorplein. Limburgse Vogels 1: 23-25.
- BEKAERT L. 1988. Nieuwe broedplaatsen van de Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus* in Oost-Vlaanderen in 1987, met een overzicht van alle broedgevallen in Vlaanderen. Oriolus 54: 166-169.
- BEKHUIS J. F. 1988a. Broedvogels in de Engbertsdijksvennen. Rapport Staatsbosbeheer, Utrecht.
- 1988b. Bijzondere broedvogels in Ooypolder,

- Bemmelse Polder en Gendtse Polder. Rapport Staatsbosbeheer, Utrecht.
- BERETZK P. & KEVE A. 1970. Die Schwarzkopfmöwe, *Larus m. melanocephalus* Temm., in Ungarn. *Lou-nais-Hämeen Luonto* 37: 3-18.
- BOEKEMA E. J., GLAS P. & HULSCHER J. B. 1983. De vogels van de provincie Groningen. Wolters-Noordhoff/Bouma's Boekhuis, Groningen.
- BOLDREGHINI P., SAINO E. & CANOVA L. 1986. Gabbiano corallino *Larus melanocephalus* Temminck, 1820. In M. FASOLA (ed.). *Distribuzione e popolazione dei Laridi e Sternidi nidificanti in Italia*. Suppl. Ric. Biol. Selvaggina 11: 10-18.
- BRENNING U. 1979. Schwarzkopfmöwe. In G. KLAFFS & J. STÜBS. *Die Vogelwelt Mecklenburgs*, p. 187. VEB Gustav Fischer Verlag, Jena.
- BRICHETTI P. & FOSCHI U. F. 1988. Valli di Comacchio: situazione Laridae e Sternidae 1987-1988. *Riv. ital. Orn.* 58: 211-212.
- BUISE M. A. & TOMBEUR F. L. L. 1988. Vogels tussen Zwin en Saeftinghe. Stichting Natuur- en Recreatieinformatie, Middelburg.
- CAPELLA L., MAYOL J. & PONS M. 1985. Reproduccion de la Gaviota Cabecinegra en las Islas Baleares. *Ardeola* 32: 416.
- COMMISSIE VOOR DE NEDERLANDSE AVIFAUNA. 1970. Avifauna van Nederland. Brill, Leiden.
- CRAMP S. & SIMMONS K. E. L. 1983. (eds.). *The Birds of the Western Palearctic*, 3. Oxford University Press, Oxford.
- DUBOIS, P. J., FOUQUET M. & YESOU P. 1988. La nidification des Laridés entre Loire et Gironde. *Alauda* 56: 22-34.
- VAN DIJK A. J. & VAN OS B. L. J. 1982. Vogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.
- FESTETICS A. 1959. Erster Brutnachweis der Schwarzkopfmöwe vom Neusiedlersee und ihre Verbreitung im Karpathenbecken. *Egretta* 21: 67-74.
- GOUTNER V. 1986. Distribution, status and conservation of the Mediterranean Gull (*Larus melanocephalus*) in Greece. In MEDMARAVIS & MONBALLIU X. (eds.). *Mediterranean Marine Avifauna*, p. 432-447. Springer Verlag, Berlin, Heidelberg.
- GOUTNER V. & ISENMANN P. in press. Breeding status of the Mediterranean Gull (*Larus melanocephalus*) in the Mediterranean Basin. *Ardeola* Suppl. 2.
- GROOT KOERKAMP G. 1988. De Zwartkopmeeuw langs de IJssel en in Nederland, met een beschouwing over het voorkomen in Noordwest-Europa. *De IJsvogel* 6: 89-116.
- HAVERSCHMIDT F. 1942. Faunistisch overzicht van de Nederlandse broedvogels. Brill, Leiden.
- HENS P. A. 1965. Avifauna van de Nederlandse Provincie Limburg benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden. *Publ. Natuurh. Genootsch. Limburg* nr. 15.
- ISENMANN P., JOHNSON A. & WALMSLEY J. 1986. Fluctuations of the Laridae of the Rhone Delta over the past 30 years (1956-1985). In MEDMARAVIS & MONBALLIU X. (eds). *Mediterranean Marine Avifauna, Population Studies and Conservation*: p. 285-291. Springer Verlag, Berlin, Heidelberg.
- JANSEN, F. H. & REMEES A. 1978. Naar een definitieve vestiging van de Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus* in Nederland? *Limosa* 51: 88-106.
- JAPIN H. J. & VAN DER VELDEN B. 1959. Een broedgeval van een paartje Zwartkopmeeuwen (*Larus melanocephalus*) in Nederland. *Limosa* 32: 183-185.
- KOFFIJBERG K. & VAN DIJK K. 1990. Broedvogelinventarisatie van Kluut, plevieren, meeuwen en sterns in Groningen in 1989. *Grauwe Gors* 18: 14-21.
- LIPPENS L. 1972. Note sur les laridés du Zwin à Knokke-sur-Mer, Gerfaut 60: 26-40.
- MARTINEZ-VILALTA A. 1988. Espectacular aumento de Gaviotas y Charranes en el Delta del Ebro. *Grupo Iberico Aves Marinas Boletin* 3: 3.
- MEININGER P. L. 1977. Verspreiding en aantallen van de broedvogels in Zeeland. Rapport, Middelburg.
- MILBLÉD T. & APCHAIN C. 1978. Nidification et migrations de la Mouette mélanocéphale *Larus melanocephalus* sur le littoral du Nord de la France. *Alauda* 46: 235-256.
- NAWROCKI P. & WESOŁOWSKI T. 1984. Breeding of Mediterranean Gull in the middle course of the Vistula. *Notatki Ornithologiczne* 25: 59-61.
- NIEUWENHUIZEN F., OOEYVAAR K. & PLATTEEUW M. 1988. Broedvogels van de Boswachterij Schoorl in 1987. *De Kleine Alk* 6 (2): 21-29.
- NITECKI C. 1984. The first records of breeding of Mediterranean Gull in Poland. *Notatki Ornithologiczne* 25: 57-58.
- PRÜTER, J. & VAUK G. 1984. Umsiedlung einer Schwarzkopfmöwe (*Larus melanocephalus*) von der Ostseeküste Mecklenburgs in das schleswig-holsteinische Binnenland. *Beitr. zur Vogelkunde* 30: 51-52.
- ROZEMEIJER P. 1989. De Zwartkopmeeuw (*Larus melanocephalus*) in de Zaanstreek. *De Grutter* 13: 39-40.
- SCHLENKER R. 1973. Ueber Brutvorkommen und Schutz der Schwarzkopfmöwe (*Larus melanocephalus*) in Deutschland. *Vogelwelt* 94: 182-188.
- SIOKHIN V., CHERNICHKO I. & ARDAMATSKAYA T. 1988. Colonial nesting waterbirds of Ukraine. *Akademia Nauk Ukrainiskoj SSR, Kiev*.
- SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse vogels. Sovon, Arnhem.
- SPONSELEE G. M. P. 1971. Om het behoud van Saeftinge. *Vogeljaar* 19: 561-565.
- TAVERNER J. H. 1970. Mediterranean Gulls nesting in Hampshire. *Brit. Birds*. 63: 67-79.
- TEIXEIRA R. M. (red.) 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels. Natuurmonumenten. 's-Graveland.
- 1990. Broedvogelinventarisatie Landgoed Groote Meer 1988. Rapport VWG Bergen op Zoom.
- TEKKE M. J. 1976. Geringde Zwartkopmeeuwen *Larus melanocephalus* uit het Zwarte Zeegebied teruggemeld in Nederland. *Limosa* 49: 217.
- VIJVERBERG J. 1935. *Larus melanocephalus* (Temm.), broedvogel in Nederland. *Ardea* 24: 260-261.
- VAN DER VLOET H. 1962. Broedpogingen van de Zwartkopmeeuw, *Larus melanocephalus* Temminck, nabij de Belgisch-Nederlandse grens. *Giervalk* 52: 570-575.
- VOGELWERKGROEP AVIFAUNA WEST-NEDERLAND. 1981. Randstad en broedvogels. Tilburg.
- WERKGROEP AVIFAUNA NATUUR- EN VOGELWACHT SCHOUWEN-DUIVELAND. 1986. De Vogels van Schouwen-Duiveland. De Vries, Zierikzee.
- WINKLER R. 1980. Schwarzkopfmöwe *Larus melanocephalus*. In A. SCHIFFERLI, P. GÉROUDET, R. WINKLER, B. JACQUAT, J. PRAZ & L. SCHIFFERLI. *Verbreitungsatlas der Brutvögel der Schweiz*. Schweizerische Vogelwarte, Sempach.

WITTGEN A. B. & BRAAKSMA S. 1964. Een broedgeval van een paartje Zwartkopmeeuwen (*Larus melanocephalus* Temm.) in Noord-Brabant. *Limosa* 37: 12-15.

VAN DER WOLF P. 1989. De Zwartkopmeeuw als broedvogel in twee Texelse reservaten. *De Skor* 4: 84-85.

WOUTERSEN K. 1990. De Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus* in de duinen van Schoorl (NH). *Sula* 4: 1-11.

P. L. Meininger, Rijkswaterstaat Dienst
Getijdewateren, afdeling Biologie, Postbus 8039,
4330 EA Middelburg

J. F. Bekhuis, Sovon, Postbus 81, 6573 ZH Beek

Aanvaard voor opname 16 oktober 1990

Bijlage 1

Overzicht van het broedvoorkomen van de Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus* in Nederland tot en met 1990. *The occurrence of the Mediterranean Gull Larus melanocephalus as a breeding bird in The Netherlands up to and including 1990.*

Groningen, Friesland, Drenthe

Uit de drie noordelijke provincies zijn geen zekere broedgevallen bekend. De enige waarnemingen die op mogelijke broedgevallen zouden kunnen wijzen, zijn die van een baltsend paar in een kokmeeuwenkolonie op 23 april 1980 bij Steenberg (Dr; *Limosa* 55: 132, Van Dijk & Van Os 1982), die van twee volwassen vogels in een kokmeeuwenkolonie in het Lauwersmeer (Gr) op 29 mei 1981 (Boekema *et al.* 1983), die van een territoriale, ongepaarde volwassen vogel tussen 16 en 31 mei 1989 in een kokmeeuwenkolonie bij Delfzijl (Gr; Koffijberg & Van Dijk 1990) en eenmalige waarnemingen van volwassen paren in midden mei 1990 in kokmeeuwenkolonies in de Lauwerspolder (Gr) en bij Groningen (Gr) (K. Koffijberg).

Flevoland

Op 26 juli 1975 werd een adulte vogel met een (uitgevlogen) bedelend jong waargenomen in de Lepelaarplassen (Z-Flevoland) (H. Bult, M. Platteeuw e.a.). Aangenomen wordt dat deze waarneming betrekking heeft op een broedgeval in de omgeving. Van het broeden in een aangrenzend blok in de periode 1973-77 (Teixeira 1979) zijn het jaar en de bron onbekend; dit geval heeft mogelijk betrekking op dezelfde waarneming en is buiten beschouwing gelaten. Tussen 1983 en 1987 broedde vrijwel jaarlijks een paar op het eilandje Columbus in de Oostvaardersplassen (Z-Flevoland); in 1983 (*Dutch Birding* 5: 82) en in 1987 broedden hier twee paar (div. waarnemers). In 1988 en 1989 was de kokmeeuwenkolonie hier verdwenen, zo ook de Zwartkopmeeuwen. Bij de Houtribsluizen (O-Flevoland) werd begin juni 1983 een baltsend paar gezien (*Limosa* 59: 19, R. van Beusekom), terwijl hier in 1988 1-2 paar, in 1989 één paar en in 1990 twee paar broedden (waarvan een paar 3e kj) (R. van Beusekom, W. Dubbeldam, M.R. van Eerden e.a.). De regelmatige waarnemingen van een 3e kj paar en een volwassen paar

in broedseizoen 1989 en 1990 op een eilandje in het Bovenwater bij Lelystad (alwaar een kleine kokmeeuwenkolonie) houden wellicht verband met de vestiging bij de nabijgelegen Houtribsluizen. In 1986 werd een baltsend paar waargenomen in de Lepelaarplassen, terwijl in 1986 en 1987 een broedgeval werd vastgesteld bij de aalscholverkolonie in de Oostvaardersplassen (W. Dubbeldam, M. R. van Eerden). In mei 1990 was een adult paar aanwezig in een kolonie van Kokmeeuwen en Visdieven *Sterna hirundo* op het eiland Huizerhoef in het Gooimeer (R. van Beusekom); alle eieren van meeuwen werden echter geraapt (E. C. L. Marteiijn).

Overijssel

In de Engbertsdijkvenen bij Kloosterhaar waren in 1983 tussen begin mei en half juni maximaal drie adulte exemplaren aanwezig in een kokmeeuwenkolonie, waarvan één gepaard met een Kokmeeuw. Dit is geïnterpreteerd als één broedgeval. In 1986 waren tussen 12 mei en 9 juni maximaal twee 2e kj vogels aanwezig, terwijl in 1987 weer sprake was van een waarschijnlijk broedgeval, wederom gemengd met Kokmeeuw (Bekhuis 1988a).

Gelderland

In de Ooypolder bij Nijmegen werden sinds 1984 bijna jaarlijks Zwartkopmeeuwen opgemerkt in een kokmeeuwenkolonie. Aanvankelijk beperkte zich dit tot waarnemingen vroeg in het seizoen (april); in 1988 betrof het de vestiging van een paar tot half juni; in 1989 werd gedurende het hele broedseizoen een adult gezien. In 1990 werden in het broedseizoen maximaal zeven vogels waargenomen (vier adult, twee 3e kj, één 2e kj; geïnterpreteerd als 2-3 broedparen) (JFB). Van het in *Limosa* 61: 168 genoemde broedgeval in 1987 zijn geen details bekend; vermoedelijk berust dit geval op de waarneming van een paar op 26 april (Bekhuis 1988b).

Utrecht

Een broedgeval (gemengd met Kokmeeuw) bij Leersum in 1930, vermeld door de *Commissie voor de Nederlandse Avifauna* (1970) en door Alleijn *et al.* (1971) berust op een misverstand (*Ardea* 19: 95). In een kokmeeuwenkolonie in de Ankeveense Plassen werden in 1984 onregelmatig

volwassen Zwartkopmeeuwen gezien (R. van Beusekom), terwijl hier op 22 april 1987 een adult en een 3e kj vogel werden waargenomen (T. Eggenhuizen). De laatste jaren zijn op enkele plaatsen wel weer waarnemingen verricht, maar er zijn echter geen aanwijzingen voor broeden (J. van der Winden).

Noord-Holland

De regelmatige waarnemingen van één of twee exemplaren tussen half april en begin juli 1983-85 op diverse plaatsen op Texel (L. J. Dijkse e.a.) leken broedgevallen aan te kondigen. In 1986 en in 1989 werd een nest met (onbevuchte) eieren gevonden in De Bollekamer, westelijk van Den Hoorn. In 1987 werd een nest met vier eieren (waarschijnlijk van twee vrouwtjes; niet uitgekomen) gevonden in De Muy, alwaar in 1989 een nest met drie eieren (één jong vliegvlug) werd aangetroffen (L. J. Dijkse, Van der Wolf 1989). In 1990 broedde wederom een paar tussen Stormmeeuwen nabij De Muy (L. J. Dijkse).

Vanaf 1984 werden vrijwel jaarlijks (uitgezonderd 1989) broedgevallen vastgesteld in het Zwanenwater bij Callantsoog (R. Costers, W. Klomp, W. van Gelder).

In het duingebied bij Schoorl hebben tussen 1973 en 1989 jaarlijks Zwartkopmeeuwen gebroed in een kolonie Stormmeeuwen, met een maximum van vijf paar in 1983 (C. Ooyevaar, Nieuwenhuizen *et al.* 1988, Woutersen 1990, *Limosa* 60: 199). In 1990 werden geen zekere broedgevallen vastgesteld, hoewel vroeg in het seizoen een volwassen paar aanwezig was en een 3^e kj die baltste met een Stormmeeuw. De vestiging van vossen in dit duingebied levert problemen op voor de hier broedende meeuwen. De Zwartkopmeeuwen die in de loop van het broedseizoen van 1989 en 1990 in de Putten bij Petten opdoken en daar langdurig verbleven, waren waarschijnlijk afkomstig uit Schoorl (C. Ooyevaar, H. Niesen, M. Platteuw).

Tussen eind maart en midden mei werd in 1974 en 1975 regelmatig een baltend exemplaar gezien in een kokmeeuwenkolonie in het 1^e infiltratiegebied van de Amsterdams Waterleidingduinen, zonder dat het tot broeden kwam (H. Vader). Op 7 juni 1976 werd een nest met twee eieren (later verloren gegaan) gevonden in een stormmeeuwenkolonie in het 3^e infiltratiegebied (H. Vader). Dit laatste geval is abusievelijk vermeld als Kennemerduinen door Vogelwerkgroep Avifauna West-Nederland (1981).

In de Kennemerduinen was tussen 9 mei en 30 juni 1963 een solitaire Zwartkopmeeuw aanwezig tussen de Stormmeeuwen (*Limosa* 38: 48, Wittgen & Braaksma 1964), terwijl hier in 1964 een broedgeval werd vastgesteld (*Limosa* 39: 63). Van eind maart tot in juli 1966, 1967, 1973 en 1986 werden regelmatig één of twee Zwartkopmeeuwen gezien nabij Bloemendaal (*Limosa* 42: 57-58, *Limosa* 48: 102-103, *Limosa* 60: 198), maar broedgevallen werden niet vastgesteld.

In het Wormer- en Jisperveld en omgeving werden in 1980, 1983, 1984 en jaarlijks in 1986-89 gedurende de broedtijd maximaal twee volwassen Zwartkopmeeuwen waargenomen in kokmeeuwenkolonies; in mei 1989 betrof het zelfs een alarmerend paar (Rozemeijer 1989, R. van Beusekom, J. van der Geld, N. Groen). Hoewel regelmatig broeden zeker niet moet worden uitgesloten, is alleen het geval in 1989 geïnterpreteerd als een (waarschijnlijk) broedgeval.

In 1983 werden twee nesten gevonden op het Mobil-

terrein in het Westelijk Havengebied bij Amsterdam. Hoewel in de jaren erna nog geregeld Zwartkopmeeuwen werden waargenomen, vooral vroeg en laat in het broedseizoen, werden hier geen broedgevallen meer vastgesteld (J. Walters).

Deltagebied (Zuid-Holland, Zeeland, Westelijk Noord-Brabant)

Het eerste broedgeval van een Zwartkopmeeuw in Nederland vond plaats in de (thans verdwenen) Heertjesinlaag op Schouwen-Duiveland (Zld), waar van 1933 t/m 1935 een gemengd broedgeval met een Kokmeeuw plaatsvond (Vijverberg 1935, Haverschmidt 1942). Volgens onbevestigde berichten zou in 1935 ook in de Maire bij Oosterland (Zld) een met een Kokmeeuw gepaarde Zwartkopmeeuw gebroed hebben (Werkgroep Avifauna Natuur en Vogelwacht Schouwen-Duiveland 1986). Tussen 3 juni en 2 juli 1950, tussen 24 en 30 april 1951 en tussen 1 en 5 mei 1958 was een exemplaar aanwezig in de kokmeeuwenkolonie op De Beer (ZH; *Limosa* 24: 112, *Limosa* 33: 34). De waarneming van een alarmerende vogel op 7 juli 1956 in een kolonie Kokmeeuwen op het landgoed "Groote en Kleine Meer" bij Ossendrecht (NB; *Limosa* 30: 115) duidt op een waarschijnlijk broedgeval. Het duurde echter tot 1959 voordat de volgende zekere broedgevallen in Nederland werden vastgesteld: één paar op de Zandplaat bij Goeree-Overflakkee (ZH) (= de Scheelhoek; G. L. Ouweneel) (Japin & Van der Velden 1959) en één paar op het landgoed "Groote en Kleine Meer" bij Ossendrecht (NB; P. Cogels in Van der Vloet 1962). Tot 1970 werden nog de volgende broedgevallen vastgesteld in ZW-Nederland: in 1960 werden twee nesten gevonden in het Verdronken Land van Saeftinge (Zld; Van der Vloet 1962), in 1963 volgde een broedgeval op de Slikken van de Heen (NB, tegenwoordig Zld; Wittgen & Braaksma 1964) en in 1966 op Goeree (ZH) (waarschijnlijk de Kwade Hoek; *Limosa* 42: 58).

Vanaf 1970 heeft de Zwartkopmeeuw jaarlijks gebroed in het Deltagebied (Meininger 1977). Behalve op de Maasvlakte en op de Hompelvoet, waar werd gebroed tussen Stormmeeuwen, werden alle broedgevallen geconstateerd in kokmeeuwenkolonies. De situatie in enkele gebieden wordt hierna toegelicht.

Tussen 1982 en 1990 werd de soort jaarlijks in de broedtijd waargenomen op de Maasvlakte (ZH), maar alleen in 1982 (waarschijnlijk mislukt; Remco Beijersbergen), 1984 (gemengd met Stormmeeuw, 4-legsel mislukt; *Dutch Birding* 6: 114) en in 1985 (VWG Voorne) kon een broedgeval worden vastgesteld. In 1990 werd een nest gevonden op de Slijkplaat in het Haringvliet (N.D. van Swelm). Op de platen Hompelvoet en Markenje in de Grevelingen waren tussen 1981 en 1990 maximaal 1-2 broedgevallen. Pikant detail is het doden van een volwassen Zwartkopmeeuw door een Zilvermeeuw *Larus argentatus* op 24 mei 1984, hetgeen tevens het einde betekende van een waarschijnlijk broedgeval op de Hompelvoet (C. de Kraker).

Op het verkeersplein Hellegatsplein (NB) broedde in 1981 één paar (PLM). Hoewel hier op 29 april 1988 maar liefst zes paren werden waargenomen (*Dutch Birding* 10: 155), kwamen voor zover bekend slechts twee paren tot broeden, waarvan één gemengd met Kokmeeuw (beide mislukt; B. J. M. de Bruijn). In 1989 was de kokmeeuwenkolonie verplaatst van het verkeersplein naar een tweetal locaties op de Hellegatsplaten in het (in 1987 afgesloten) Krammer-Volkerak. Op één van deze twee locaties wer-

den in 1989 zeven en in 1990 drie nesten van Zwartkopmeeuwen gevonden. Hoewel de eieren van enkele nesten uitkwamen, zijn hier vermoedelijk geen jongen van Zwartkopmeeuwen (noch van Kokmeeuwen) vliegvlug geworden vanwege predatie door ratten (PLM, C. Berrevoets, H. Schekkerman).

Op het eveneens in het Krammer-Volkerak gelegen westelijke deel van de Slikken van de Heen West (Zld) werden in 1988 op enige afstand van een grote kokmeewenkolonie drie nesten van Zwartkopmeeuwen gelocaliseerd: twee volwassen paren en een paar 3^e k^j vogels; daarnaast was nog een volwassen vogel aanwezig waarvan geen nest werd vastgesteld (PLM). Dat de schatting voor 1988 (3-4 paar) wellicht te laag was, bleek in 1989 toen er in deze kolonie gericht naar nesten werd gezocht. Er werden dat jaar twaalf nesten met eieren of jongen gevonden, terwijl het aantal tegelijkertijd waargenomen volwassen vogels nooit meer bedroeg dan tien! In 1990 werden hier 30 nesten gevonden (PLM, C. Berrevoets, H. Schekkerman). Een andere ervaring werd opgedaan op het industrieterrein Moerdijk (NB): tussen 1977 en 1990 werden hier vrijwel jaarlijks 1-3 broedgevallen gemeld (G. L. Ouweneel, A. van Poppel, A. Nuyten, R. Strucker et al.). In juni 1989 bezochten PLM en H. Schekkerman dit gebied en troffen in een kokmeewenkolonie op een afgesloten terrein maar liefst 14 nesten van Zwartkopmeeuwen aan, terwijl dit aantal in werkelijkheid nog hoger kan zijn geweest. In 1990 werden op deze plaats 20 nesten gevonden (PLM, C. Berrevoets). Later bleek echter dat de in 1989 ontdekte kolonie niet dezelfde was als de kolonie waar andere waarnemers Zwartkopmeeuwen hadden aangetroffen. Het is dus mogelijk dat er al voor 1989 grotere aantallen Zwartkopmeeuwen bij Moerdijk broedden.

In het Veerse Meer (Zld) werden tussen 1983 en 1990 vrijwel jaarlijks broedgevallen vastgesteld op de Middellaten en/of op de Soelekerkeplaat, met een maximum van 3-4 paar in 1988 (G. Davidse, J. Tramper, PLM).

Tussen 1970 en 1990 werd vermoedelijk regelmatig in Saeftinge (Zld) gebreed dan bekend is. In de enorme kokmeewenkolonies die hier in de jaren zeventig aanwezig waren, was het vinden van een Zwartkopmeeuw geen gemakkelijke opgave. De in de tabel 1 weergegeven gegevens van na 1970 (maximaal 1-3 paar) zijn gebaseerd op Sponselee (1971), Buise & Tombeur (1988), en waarnemingen van W. Wisse, J. Maebe en PLM.

Hoewel in het Belgische deel van het Zwin al sinds 1969 vrijwel jaarlijks Zwartkopmeeuwen broeden, met een maximum van 15 paar in 1985 (zie bijlage 2) deelde het Nederlandse gedeelte van dit gebied pas vanaf 1981 enigszins in deze rijkdom: het maximum aantal broedparen bedroeg tot nu toe drie in 1989 en 1990 (H. van de Bijl, T. Kramer, E. C. L. Martijn, PPD Zeeland, PLM).

Op het Landgoed "Groote en Kleine Meer" bij Ossendrecht (NB) hebben in de jaren zeventig en tachtig regelmatig één of enkele paren Zwartkopmeeuwen gebreed, hoewel de gegevens veelal onvolledig zijn. De in tabel 1

vermelde gevallen zijn voornamelijk afkomstig van H. Bult, H. van Vugt, P. van Asselbergs, P. Maes, H. Voet, Wielewaal afd. Turnhout, VWG Bergen op Zoom, de Westbrabantse Vogelwerkgroep en uit *Limosa* 45: 76 en *Limosa* 52: 224 (zie ook Teixeira 1990).

Enkele minder regelmatig bezette broedplaatsen in ZW-Nederland zijn o.a. het Zuidgors bij Ellewoutsdijk (Zld; 1977 en 1983 1 paar, 1984 0-1 paar; PLM), het Paulinaschor bij Terneuzen (Zld; 1986 en 1990 1 nest; PPD Zeeland, PLM), de aangrenzende Nieuw Neuzenpolder II (1988 1, 1989 3 nesten; A. Bourgonje, H. Castelijns, H. Schekkerman, PLM), nabij de Kreekraksluizen (Zld; 1990 6 paar), het Markiezaat bij Bergen op Zoom (NB; 1987 1 paar, 1988 1-2 paar, 1990 8 paar; PLM), een eilandje in het Zoommeer bij Tholen (Zld; 1989 2 paar, 1990 1-2 paar; PLM, H. Potters), nabij de suikerfabriek van Dinteloord (NB; 1988 1 paar, 1990 2 paar; H. Potters, PLM), De Maatjes bij Zundert (NB; 1987 0-1 paar; H. Bult, *Limosa* 61: 168).

Noord-Brabant (Midden en Oost)

In de vennen Goor en Flaes bij Lage Mierde werd in 1974 een nest met jongen gevonden (*Limosa* 50: 48). Tussen 1978 en 1990 was de soort bijna jaarlijks waarschijnlijk of zeker broedend aanwezig, met een maximum van 3-4 paren in 1983 en drie paar in 1990 (F. Neyts, L. Peeters, P. van der Wielen).

Tenminste sinds 1978 is het terrein bij de zinkfabriek van Budel-Dorplein een jaarlijkse broedplaats van Zwartkopmeeuwen. In de meeste jaren werd het aantal geschat op 2-4 paar (getallen meestal gebaseerd op waarnemingen van buiten de kolonie; T. Heijnen, F. Post, VWG De Kempen, Beeren & Van Asseldonk 1990). Gericht zoeken in de kolonie in 1989 leverde maar liefst tien (succesvolle) broedgevallen op en in 1990 vijf (W. Beeren).

Limburg

In de Ospeler Peel bij Nederweert werd in 1962 een (mis)lukt broedgeval vastgesteld (*Limosa* 37: 38, Hens 1965). In 1986-88 broedde in De Zoom bij Nederweert 0-1 paar, in 1989 broedden hier twee paren (F. Post).

Zwartkopmeeuw, Budel-Dorplein (W. Beeren). *Mediterranean Gull* *Larus melanocephalus*.

Bijlage 2

Overzicht van het broedvoorkomen van de Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus* in Europa (exclusief Nederland en USSR) tot het eind van de jaren tachtig. *The occurrence of the Mediterranean Gull Larus melanocephalus as a breeding bird in Europe (excl. The Netherlands and USSR) until the end of the eighties.*

Groot-Brittannië

Eerste broedgevallen in 1968: één zuiver paar en enkele gemengde paren met Kokmeeuw in Hampshire (Taverner 1970). Enkele jaren hierna alleen gemengde paren. In 1976 één paar in Hampshire. In graafschappen langs de Engelse zuid- en zuidoostkust zijn daarna de volgende aantallen geteld: 1977 1-2, 1978 0-1, 1979 2-3, 1980 1-5, 1981 3-6, 1982 2-3, 1983 2-8, 1984 4-5, 1985 3-6, 1986 1-5, 1987 1-2 en 1988 6-10 paren (R. Spencer). In figuur 3 konden de Engelse gegevens slechts zeer onvolledig worden aangegeven vanwege geheimhouding van de locaties.

België

Bij Lichtaert (Antwerpen) broedden tussen 1964 en 1976 in zeven jaar 1-2 paar (Bekaert 1988). Veruit de belangrijkste broedplaats is gelegen in het Zwin (West-Vlaanderen), juist over de Nederlandse grens. Na een mogelijk broedgeval in 1967 (*Giervalk* 58: 163) werd het eerste zekere broedgeval vastgesteld in 1969 (Lippens 1972). Sindsdien heeft de soort vrijwel jaarlijks gebroed, waarbij het aantal in de jaren tachtig opliep tot maximaal 15 (tabel 1). In verscheidene jaren werden gemengde paren met Kokmeeuw vastgesteld (G. Burggraefe, Bekaert 1988). In 1985 werd een broedgeval vastgesteld bij Doel-/Liefkenshoek (Oost-Vlaanderen) en twee (waarvan één gemengd met Kokmeeuw) bij Kalmthout/Stappersven (Antwerpen) (Bekaert 1988). In 1987 waren er twee broedgevallen bij Moerbeke-Waas (Oost-Vlaanderen) en één bij Sint Kruis-Winkel (Oost-Vlaanderen) (Bekaert 1988). Op beide laatste locaties werden in 1988 en 1989 nog wel incidenteel baltsende vogels gezien, maar tot broeden kwam het niet (L. Bekaert). In 1989 werden minimaal vijf paren vastgesteld op een industrieterrein bij Lillo (Antwerpen) (*Oriolus* 55: 119). Bij Zeebrugge (West-Vlaanderen) broedden in 1989 en 1990 respectievelijk één en 2-3 paar (G. De Putter). In 1990 waren op een drietal opgespoten terreinen nabij Antwerpen in totaal elf broedparen aanwezig: zeven bij Oorderen (Antwerpen), drie bij Zandvliet (Antwerpen) en één bij Kallo-Doel (Oost-Vlaanderen) (J. De Ridder, J. Van Impe, D. Symens). De Belgische populatie bereikte in 1990 met 18-19 paar een voorlopig hoogtepunt.

Frankrijk

Het eerste broedgeval in Frankrijk vond plaats in 1965 in de Camargue. Tot 1980 broedden hier jaarlijks maximaal zeven paar (Goutner & Isenmann in press). Sindsdien nam het aantal broedparen in de Camargue (en in de aangrenzende Salin d'Aigues-Mortes) toe tot 13 in 1982, 37 in 1988 (Isenmann *et al.* 1986) en 115 in 1989 (J. G. Walmsley). In 1990 daalde het aantal echter tot 37 (P. Isenmann). Enkele paren broedden in 1976 en 1977, wellicht tot 1980, nabij de Baie de Somme in Noord-Frankrijk (Milbled & Apchain 1978, T. Milbled). Sinds 1984 is broeden vastgesteld op de volgende plaatsen: in het Marais d'Olonne (Vendée) (jaarlijks sinds 1984; vier paar in 1989; Dubois *et al.* 1988, P. Yésou), in de vallei van de

Meurthe (Lotharingen) (vanaf 1984 vrijwel jaarlijks 1-2 paar en bovendien 1-2 gemengde paren; J. François, P. Isenmann), bij Gamsheim (Elzas) (1-3 paar vanaf 1985; Andres 1987, P. Isenmann), nabij Angers (Anjou) (paren aanwezig in kokmeeuwenkolonie sinds 1987, alleen in 1989 vier broedgevallen; J.-C. Beaudoin en A. Gentric), bij Vogelgrün (Elzas) (in 1980 en 1988 een paar; P. Isenmann), in Forez (Loire) en in Auvergne een paar in 1990 (P. Isenmann). Bovendien worden de laatste jaren in toenemende mate (baltsende) Zwartkopmeeuwen waargenomen in kokmeeuwenkolonies in Bretagne en Midden-Frankrijk, maar meestal verdwijnen deze vogels weer vroegtijdig (P. Yésou).

Spanje

De enige bekende broedgevallen zijn: in 1984 één adult broedend op een eilandje bij Mallorca, echter mogelijk gepaard met een Audouins Meeuw *Larus audouinii* (Cappella *et al.* 1985, E. de Juana) en één paar in de Ebro Delta in 1987 en 1988 (Martinez-Vilalta 1988). Als wintergast langs de Spaanse Middellandse Zeekust is de soort in recente jaren sterk toegenomen van 9000 exemplaren in 1975 tot meer dan 50 000 tegenwoordig. Langs de Atlantische kust werd de soort vroeger incidenteel waargenomen, maar ook hier is de Zwartkopmeeuw tegenwoordig een regelmatige verschijning (E. de Juana).

Portugal

Geen broedgevallen bekend. Wel is de winterpopulatie de afgelopen jaren sterk toegenomen. Zo werden in januari 1989 600 exemplaren waargenomen bij Faro (R. Rufino).

Italië

De eerste broedgevallen vonden plaats in 1978, met maar liefst 25 paar in de Valli di Comacchio, ten zuiden van de Po Delta. In dit gebied broedde de soort sindsdien jaarlijks met maximaal 197 paar in 1982 (Boldreghini *et al.* 1986). De lichte afname van het aantal broedparen in de Valli di Comacchio tussen 1982 en 1990 (90 paren) verliep parallel met het ontstaan van een nieuwe kolonie in de nabijgelegen Valle Bertuzzi. Tussen 1982 en 1988 groeide deze kolonie van 2 naar 1175 paar (Bricchetti & Foschi 1988, R. Santolini). In 1989 en 1990 bleek de kolonie in de Valli Bertuzzi echter 900 paren te herbergen (P. Bricchetti, V. N. Foschi, R. Santolini). Er zijn geen andere broedplaatsen bekend in Italië (N. Baccetti).

Griekenland

Griekenland is het enige land buiten de USSR dat een relatief grote, maar sterk schommelende populatie herbergt. Na de eerste broedgevallen in 1903 zijn kolonies (enkele honderden tot duizenden paren) vooral bekend uit Noordoost-Griekenland. De meeste vroegere kolonies in rivierdelta's zijn inmiddels verlaten als gevolg van bio-toopvernietiging (Goutner 1986). Er resteren nog twee kolonies: in de Alyki lagune bij Thessaloniki (tussen 1980 en 1988 toenemend van 1000 naar 7300 paar) en in de Evros Delta (tussen 1981 en 1988 afnemend van 850 tot 85 paar) (Goutner & Isenmann in press.).

Estland

In 1962 en 1967 broedde één paar zonder succes in een stormmeeuwenkolonie op eilandjes voor de kust van Virtsu (O. Renno).

Zweden

Er zijn drie broedpogingen geweest tussen 1970 en 1983. Vermoedelijk hadden ze alle betrekking op een gemengd broedpaar (Kokmeeuw en Stormmeeuw). Hoewel het aantal waarnemingen met name na 1980 sterk is toegenomen, heeft de soort zich (nog) niet als een regelmatige broedvogel gevestigd (S. Svensson).

Denemarken

Na het eerste broedgeval in 1970 hebben regelmatig Zwartkopmeeuwen gebroed of een poging daartoe gedaan: 1973 0-1, 1975 1-2, 1976 0-1, 1977 0-1, 1979 2-3, 1980 0-1 en 1981 0-1 paren. Alle gevallen werden vastgesteld in stormmeeuwenkolonies, op de eilanden Hjelmsø, Nyord en Enø. Na 1981 werden echter geen broedgevallen meer vastgesteld (U.G. Sørensen).

Polen

Tot 1988 waren er 67 waarnemingen van Zwartkopmeeuwen bekend in Polen, met een sterke toename aan het eind van de jaren tachtig. Er zijn inmiddels acht broedgevallen vastgesteld, vrijwel alle in kokmeeuwenkolonies langs de rivier de Vistula: 1981 één nest Vistula Baai bij Elbląg (Nitecki 1984), 1982 drie nesten bij Zakrzewo (Nawrocki & Wesolowski 1984), 1984 één nest bij Deblin, 1985 één nest bij Siedlce, 1988 en 1989 één nest Włocławek Reservoir (T. Stawarczyk).

Oost-Duitsland

Het eerste broedgeval stamt uit 1951. Tot 1963 was de Zwartkopmeeuw een onregelmatige broedvogel; daarna broedde de soort jaarlijks. In de jaren zestig schommelde het aantal tussen twee en zeven paren (Brenning 1979).

In de jaren zeventig veranderde weinig aan deze situatie. De aantallen fluctueerden beneden de tien paren en vrijwel alle broedgevallen werden vastgesteld langs de Oostzeekust (R. Strache). Vanaf 1976 werden ook regelmatig broedparen gevonden in het binnenland (o.a. bij Mortka en Burgkammer (Bezirk Cottbus) met 4-7 paren in 1982 en 6-7 paren in 1986). De populatie langs de Oostzeekust schommelde in 1980-88 tussen drie en tien paren, waarbij de broedgevallen zich concentreerden op Langenwerder, Kirr, Heuwiese, Riems en Liebes/Rügen.

De Oostduitse populatie lijkt zeer langzaam toe te nemen en telt tegenwoordig 10-15 paren. De vogels broeden hoofdzakelijk in kokmeeuwenkolonies en hun broedsucces schijnt laag te zijn (G. Klafs, R. Strache).

West-Duitsland

In 1965 vond in Sleswijk-Holstein het eerste broedgeval plaats (Schlenker 1973). Hierna tot op heden regelmatig op enkele plaatsen langs de Oostzeekust (o.a. Ruhlebener Wälder/Gr.Plöner See, Oehe-Schleimünde) broedend; eind jaren tachtig maximaal vijf paar (R. Berndt). In Nedersaksen broedde tussen 1969 en 1977 regelmatig een paar in de Elbmondung. Eind jaren zeventig schommelde het aantal in Nedersaksen tussen één en vijf paar (Bauer & Thielcke 1982) (geen recente informatie). In Noordrijn-Westfalen zijn enkele broedpogingen bekend uit het Zwillbrocker Venn (1969, 1973). Langs de Nederrijn bij Bislich broedden van 1987 tot 1989 1-2 paren (C. Mayr). In Baden-Württemberg is in 1985 broeden vastgesteld bij Oberschwaben. In Beieren werd na een mislukte poging in 1980 voor het eerst succesvol gebroed in 1982. Sinds-

dien bestaan hier twee regelmatige broedplaatsen: de vijvers bij Höchststadt/Aisch en langs de Ammersee (maximaal drie paren).

Het huidige Westduitse totaal bedraagt vermoedelijk 10-15 paren en neemt zeer langzaam toe (G. Rheinwald).

Zwitserland

Broedgevallen zijn bekend in het Kaltbrunnerried in 1969 en bij Fanel aan het Meer van Neuchâtel in 1973, 1976 (Winkler 1980), 1983 (twee paar, *Orn. Beob.* 82: 267) en 1985 (*Orn. Beob.* 84: 229) (L. Schifferli).

Oostenrijk

Het eerste mogelijke broedgeval vond plaats in 1959 in de Seewinkel ten oosten van de Neusiedlersee (Festetics 1959). Hier werd opnieuw gebroed in 1977 (1), 1983 (1) en 1988 (2). Sinds het begin van de jaren tachtig overzomeren regelmatig Zwartkopmeeuwen op andere plaatsen. Op enkele daarvan wordt sinds kort gebroed: Rijn-delta bij het Bodenmeer (1988 twee en 1989 één paar) en Inn-reservoirs nabij de grens met Beieren (1988 één en 1989 twee paar) (A. Ranner).

Tsjechoslowakije

Het eerste broedgeval vond plaats in 1967 (Mlynsky bij Lednice). Op deze locatie broedde tot 1970 één paar tussen Kokmeeuwen. In 1969 broedde vermoedelijk ook een paar bij Karviná. Pas in de jaren tachtig werd een nieuwe impuls merkbaar: in het Vestonický reservoir broedden vanaf 1983 jaarlijks 1-4 paren. In het Rozkos reservoir broedde in 1989 één paar (K. Stastny).

Hongarije

Het eerste zekere broedgeval werd vastgesteld in 1940 in de kokmeeuwenkolonie bij Rétság. In 1950 werd hier ook een paar aangetroffen. Vanaf 1953 zijn bijna jaarlijks broedgevallen vastgesteld, aanvankelijk alleen in de kokmeeuwenkolonie bij Szeged-Fehértó (1-7 paren) (Beretz & Keve 1970), maar in de jaren tachtig ook in het Hortobágy Nationaal Park (tot drie paren) en in het Kiskun-ság Nationaal Park (tot 19 paren). Daarnaast werden ook op andere plaatsen regelmatig enkele paren aangetroffen. In de tweede helft van de jaren tachtig schommelde de populatiegrootte tussen tien en twintig paren (F. Márkus).

Bulgarije

Afgezien van enkele oude en onduidelijke meldingen (1890, 1910, 1930 en 1947) was er voor het eerst zekerheid omtrent broeden in 1953, toen in de omgeving van Burgas in totaal elf paren werden aangetroffen. Tot 1984 hebben hier in zeven jaren Zwartkopmeeuwen gebroed (1-11 paren). Hierna zijn alleen uit 1986 (2-4 paren) en 1988 (3-4 paren) broedgevallen bekend, verdeeld over vier locaties (P. Iankov).

Roemenië

In de vorige eeuw broedden Zwartkopmeeuwen in groot aantal in de Baai van Razelm en Sinoe langs de Zwarte Zeekust. Al geruime tijd is er echter geen broedgeval meer vastgesteld. Door kanalisatie en afdamming heeft een voor de soort ongunstige biotoopverandering (verzoeting, waardoor begroeiing met riet) plaatsgevonden. Ook elders zijn geen recente broedgevallen bekend (D. Munteanu).